

УДК 94(477) :930.85 :32

doi: 10.20998/2227-6890.2022.2.15

Я.В. МОТЕНКО, Є.К. ШИШКІНА

ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ДОБИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЯК АСПЕКТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

У статті розкрито особливості використання радянською пропагандою теми масових страт цивільного населення для формування офіційної моделі колективної пам'яті про злочини проти людяності в добу Другої світової війни. В ході дослідження автори приходять до висновку, що офіційна модель колективної історичної пам'яті про Другу світову війну в СРСР не передбачала відповідальності для правлячого режиму за причетність до злочинів проти людяності або військові злочини. Вона також унеможливила критику використання сталінським режимом цивільного населення України як невичерпного мобілізаційного ресурсу, здатного виконувати бойові завдання і приймати на себе вогонь ворога навіть не перебуваючи в лавах збройних сил.

Ключові слова: Друга світова війна, Корюківська трагедія, злочин проти людяності, військовий злочин, радянський партизанський рух, колабораціонізм, тоталітарний політичний режим, колективна історична пам'ять, меморіалізація.

Ya. V. MOTENKO, E. K. SHISHKINA

HISTORICAL MEMORY FORMATION ABOUT CRIMES AGAINST HUMANITY IN WORLD WAR II TIMES AS AN ASPECT OF INFORMATIONAL CONFRONTATION

The article reveals the peculiarities of Soviet propaganda's use of the topic of mass executions of the civilian population to form an official model of collective memory of crimes against humanity during the Second World War. In the course of the study, the authors come to the conclusion that the official model of the collective historical memory of the Second World War in the USSR did not foresee responsibility for the ruling regime for crimes against humanity or war crimes. It also made it impossible to criticize the use of the civilian population of Ukraine by the Stalinist regime as an mobilization resource, capable of carrying out combat tasks and receiving enemy fire even without being in the ranks of the armed forces.

Key words: World War II, Koryukiv tragedy, crime against humanity, war crime, Soviet partisan movement, collaborationism, totalitarian political regime, collective historical memory, memorialization.

Постановка проблеми. З початком повномасштабного вторгнення збройних сил Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 р. вивчення проблеми масового скоєння злочинів проти цивільного населення стало предметом обговорення в українському суспільстві і міжнародній спільноті. 14 квітня 2022 р. Верховна рада України ухвалила постанову № 7276, в якій визнала дії Росії генцидом українського народу та звернулася до Організації Об'єднаних Націй із закликом визнати скоєння Росією військових злочинів на території України [23]. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні у вересні 2022 р. дійшла висновку про факт катувань і вбивств військовослужбовцями Російської Федерації представників українського цивільного населення. Однак, Росія офіційно заперечує причетність своїх військовослужбовців до скоєння

злочинів проти цивільного населення на території України. Намагаючись виправдати збройні акції проти мирного населення, Російська Федерація здійснює потужну антиукраїнську пропагандистську кампанію в інформаційному просторі, використовуючи, в тому числі, агітаційний наратив СРСР часів Другої світової війни 1939–1945 рр., адаптований до геополітичних реалій початку ХХІ ст. Важливою складовою російсько-української інформаційної війни є актуалізація істеблшментом країни-агресора міфологем радянської моделі колективної історичної пам'яті про події Другої світової війни, покликаних приховати злочини сталінізму проти людяності, ідейним спадкоємцем якого де-факто позиціонує себе сучасний політичний режим в Росії.

Таким чином, перед українським суспільством постало завдання захистити власний інформаційний

простір від інвазійного впливу медіа-ресурсів Російської Федерації і викрити політичну заангажованість російсько-радянської концепції історії Другої світової війни на території України. Зокрема, потребує об'єктивного переосмислення досвід співіснування українського цивільного населення з радянським рухом Опору на територіях окупованих Німеччиною та її союзниками у 1941–1944 рр. На особливу увагу заслуговує проблема причетності радянського партизанського руху до випадків масової загибелі цивільного населення. Так, наприклад, тривалий час у вітчизняній історіографії замовчувався зв'язок розвідувально-диверсійної діяльності партизанського загону під командуванням першого секретаря Чернігівського обласного комітету КП(б)У О. Федорова з трагедією у селі Корюківка, що відбулася 1–9 березня 1943 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз історіографії проблеми дозволяє виділити кілька етапів. Перший етап – друга половина 1940-х рр. Відбувся в умовах Нюрнберзького процесу (20 листопада 1945 р. – 1 листопада 1946 р.). У цей час було здійснено збір матеріалів для слідчих дій. Опубліковано перші документи, публіцистичні огляди і довідкові видання про спалені нацистами села [18, 28]. Другий етап – 1950-ті – перша половина 1980-х рр. Історична політика СРСР канонізувала постать радянського партизана – «народного месника», що бореться з окупантами, захищаючи мирне населення. Однак факти, виявлені під час розслідування подій 1–9 березня 1943 р. у Корюківці, не дозволяли дати однозначну оцінку дій бійцям О. Федорова. Як наслідок, Корюківська трагедія не знайшла відображення у вагомих історичних публікаціях того часу [6, 8, 27]. Третій етап – друга половина 1980-х – початок 1990-х рр. Політика перебудови, що супроводжувалася в СРСР послабленням цензури наукових історичних досліджень, дозволила повернути увагу громадськості до маловідомих фактів масового знищення окупантами цивільного населення разом із населеними пунктами. В цей період активізувалась публікація документальних джерел і наукових розвідок, присвячених спаленим селам [26]. Четвертий етап триває з 1991 р. Із проголошенням незалежності в Україні вивчення подій Другої світової війни почало відбуватися на новому якісному рівні. Отримавши доступ до раніше засекречених архівів радянських спецслужб, дослідники піддали сумніву об'єктивність деяких висновків радянської історіографії щодо комуністичного руху Опору в Україні. Окремі автори стали визнавати радянських партизан частково відповідальними за смерть мирного населення, оскільки їхня диверсійна діяльність провокувала каральні акції окупантів [7; 13].

Метою статті є розкрити особливості використання радянською пропагандою теми масових страт цивільного населення для формування офіційної моделі колективної пам'яті про злочини проти людяності доби Другої світової війни.

Виклад основного матеріалу. Радянська модель колективної пам'яті про війну почала формуватись одразу після її завершення. У післявоєнний час у СРСР феномен масових страт цивільного населення в роки Другої світової війни став об'єктом постійного інтересу науковців та широкого загалу. Проте відповідні історичні дослідження відбувались під контролем радянських партійних органів, що істотно обмежувало можливість неупередженого трактування дослідниками подій того періоду. Процес меморіалізації відбувався, але акценти робились на «героїчній боротьбі», а не трагічності подій. Так, у 70-х рр. XX ст. у центрі міста Корюківка на місці ресторану, у приміщенні якого було знищено сотні жителів, було створено меморіал. На гранітній плиті було викарбовано напис: «Пам'ятник споруджений на честь героїчного опору корюківчан німецько-фашистським загарбникам 1943 року» [5]. У такий спосіб, СРСР поступово інстальовало в колективну пам'ять радянського суспільства ідеалізований образ бійців радянського партизанського руху, акцентуючи увагу на готовності цивільного населення СРСР до самопожертви як доконаного факту. Відповідно, поняття «військовий злочин», «злочин проти людяності» асоціювалися виключно з дегуманізованим образом ворога – носія ідеології нацизму (фашизму).

В незалежній Україні, на початку XXI ст. Корюківська трагедія як найбільша в Європі подія, пов'язана зі знищенням цивільного населення разом з населеним пунктом, стає об'єктом посиленого інтересу громадськості і науковців. Важливим каталізатором наукових досліджень стало ухвалення низки державних рішень: Указу Президента України «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії», постанови Верховної Ради України «Про вшанування пам'яті жертв Корюківської трагедії під час Другої світової війни», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії» [20–22]. В результаті, було активізовано роботу спрямовану на дослідження трагедії та увічнення її пам'яті. Вийшли друком: «Мартиролог встановлених прізвищ жертв Корюківської трагедії 1943 року», довідник-збірник «Спалені села України (1941–1944). Анотований покажчик», «Спалені села Чернігівщини. Збірник документів та матеріалів», тощо [3]. З'явилася низка документальних фільмів і телесюжетів про трагедію [1, 9–12]. Розпочалося будівництво Музейно-меморіального комплексу всеукраїнського значення у Корюківці [17].

Спроби науково-дослідницької співпраці з даної тематики з Російською Федерацією не принесли вагомих результатів. Тимчасова лібералізація російської офіційної політики історичної пам'яті у 2010–2012 роках була зумовлена спробою знайти шляхи взаємопорозуміння з країнами західноєвропейського світу. Як наслідок, Російська Федерація у 2010 році визнала відповідальність Й. Сталіна за Катинський розстріл, але відмовилася від

історичного ревізйонізму стосовно теми виживання цивільного населення СРСР в умовах збройного протистояння тоталітарних політичних режимів [14; 15; 24]. У 2012 році керівництво Українського інституту національної пам'яті офіційно звернулося до Федеральної служби безпеки Російської Федерації щодо питання встановлення винних у Корюківській трагедії. Було також зроблено запит до архівів Федеративної республіки Німеччина [3]. Однак, подальша робота з вивчення проблеми сповільнилась. Події Революції Гідності та початок Росією «гібридної», а згодом і повномасштабної війни проти України унеможливили доступ вітчизняних дослідників до російських архівів. Політична еліта РФ офіційно задекларувала курс на глорифікацію сталінізму [19].

На сучасному етапі вивчення проблеми українська історико-наукова спільнота має досить точну інформацію стосовно хронології основних подій в Корюківці, статистичних даних щодо кількості жертв, керівництва та виконавців каральної акції, тощо [16]. Оприлюднення цієї інформації спровокувало в Україні публічну дискусію, під час якої науковцями було продемонстровано низку унікальних історичних джерел, пролунали заяви про фальсифікацію документів лідерами радянського партизанського руху [25]. Спираючись на нові дані, частина українських істориків піддала сумніву усталену радянську версію Корюківської трагедії. Вони відзначили, що: 1) партизани достеменно знали, що після здійсненої ними операції буде розправа над корюківчанами; 2) на момент каральної акції у лісах біля Корюківки перебували значні сили партизанів, які могли б упоратися з загоном карателів; 3) було документально підтверджено, що керівництво партизан не планувало надавати допомогу цивільному населенню [2].

Таким чином, у сучасній українській історіографії з'явилася версія про умисне ненадання допомоги цивільному населенню радянськими партизанами. У такий спосіб, вважає частина дослідників, вони дозволяли нацистському режиму виявляти більшу жорстокість, ніж радянська влада, і сприяти посиленню руху Опору. Варто також зазначити, що і в Росії зрідка видавалися роботи, в яких досить стримано погоджувалися з таким трактуванням [4]. Втім, російська громадськість переважно негативно сприйняла критику радянського партизанського руху, акцентуючи увагу на участі в каральній акції української допоміжної поліції. У відповідь, українські дослідники зазначали, що некоректно акцентувати увагу на етнічній складовій загонів колабораціоністів, оскільки допоміжна поліція формувалася з військовополонених, які могли бути представниками різних національностей.

Висновки. Підбиваючи підсумки наукової розвідки, варто зазначити, що тема масових страт цивільного населення в роки Другої світової війни, зокрема на території України, потребує подальшого наукового дослідження. На жаль, висвітлення

окремих аспектів даної проблеми (участь спеціальних служб воюючих держав, діяльність колабораціоністів і т.п.) сьогодні є великою проблемою через необхідність залученням архівних матеріалів, що знаходяться, переважно, у РФ та мають режим секретності.

На сучасному етапі вивчення проблеми можна стверджувати, що Корюківська трагедія була подією світового масштабу, однак вплив радянської ідеології негативно позначився на об'єктивності присвячених їй історичних досліджень.

Офіційна модель колективної історичної пам'яті про Другу світову війну, яка панувала в колишньому СРСР, не передбачала відповідальності для правлячого режиму за причетність до злочинів проти людяності або військових злочинів. Вона також унеможливлювала критику використання сталінським режимом цивільного населення України як «витратного матеріалу» в ході воєнного протистояння. Силами радянської пропаганди цивільні жителі знищених населених пунктів з жертв масових страт, пам'ять про яких мала б викликати скорботу, перетворювалися на «борців» з ворогом, ставали частиною «героїчного» минулого. В такий спосіб тоталітарний режим, користуючись психологічною потребою населення якимось виправдати смерть рідних і близьких, намагався відволікти увагу співвітчизників від невиправданих людських втрат, приховуючи їх за почуттям гордості і роблячи неможливою будь-яку критику дій радянського керівництва.

Слід підкреслити, що з розпадом СРСР в Україні відбувся процес відмови від сприйняття подій Другої світової війни виключно на основі героїзації минулого.

Список літератури

- 1377 заживо спалених. Документальний фільм. (2009). Офіційний сайт телеканалу "Інтер". Retrieved from <http://podrobnosti.ua/631433-1377-spaleni-h-zazhivo.html>
- Бутко С. (2021). *Корюківська трагедія 1943 року: анатомія злочину*. Офіційний сайт Інституту національної пам'яті. Retrieved from <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/koryukivska-tragediya-1943-roku-anatomiya-zlochynu>
- Веденєв Дм. (2013, 1 березня). Корюківка. Імена нацистських катів стають відомі. *Історична правда*. Retrieved from <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/1/115268/>
- Гогун А. (2012). *Сталинские коммандос. Украинские партизанские формирования, 1941–1944*. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН). 527 с.
- И помнит мир спасенный...* (2013, 4 марта). Официальный портал Чернигова. Retrieved from https://www.gorod.cn.ua/blogs/Vatt_18767.html
- История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945 гг.* : В 6-ти томах. (1960–1965) Москва : Воениздат, 1960–1965.
- Каганова І.Я., ред. (2013). *Корюківська трагедія: наймасовіший злочин гітлерівців*. Березень 1943 р. : бібліограф. покажчик. Чернівці. 27 с.
- Клюков В.І., гол. редкол. (1977). *Історія Української РСР* : У 8 т., 10 кн. К. : Наукова думка, 1977. Т. 7: Українська

РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945). 146 с.

9. Корюківка: відроджені з попелу. *Документальний фільм*. (2012). Офіційний сайт Всеукраїнської громадської організації «Союз «Народна пам'ять». Retrieved from <https://unm.org.ua/uk/koryukivka-vidrozdheni-z-popelu>

10. Корюківська трагедія. (2011). *Документальна телепередача Чернігівської обласної державної телерадіокомпанії «Сівер-Центр»*. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=N_jcZ3tDsXw\

11. Корюківська трагедія. Злочин проти людяності. *Документальний фільм*. (2013). Офіційний сайт Національної телекомпанії України. Retrieved from <https://tv.suspilne.media/video/6001>

12. Корюковская трагедия: преступление нацистов при молчаливом согласии советских партизан. *Документальный фильм*. (2021). Официальный сайт 24 канала. Retrieved from https://24tv.ua/ru/korjukovskaja-tragedija-istorija-fakty-cto-srochnye-novosti_n1554028

13. Легасова Л. (2010). Спалені села (1941–1943 рр.): український вимір трагедії. In: *Сторінки воєнної історії України : зб. статей*. К. : Інститут історії України НАН України, Вип. 13. С. 154–170.

14. *Медведев: вина Сталина в Катынском расстреле неоспорима* (2010, 6 декабря). Официальный сайт медиагруппы РБК. Retrieved from <https://www.rbc.ru/society/06/12/2010/5703e1199a79473c0df17bfa>

15. О заявлении Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации “О Катынской трагедии и ее жертвах” (2010, 26 ноября). *Постановление Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации*. № 4504-5 ГД. Москва. Официальный интернет-портал правовой информации. Retrieved from http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&link_id=0&nd=102143155&intelsearch=&firstDoc=1&lastDoc=1

16. *Пам'яті Корюківської трагедії – найбільшої каральної операції нацистів у Європі* (березень 1943 року) (2015, 24 лютого). Офіційний сайт Інституту національної пам'яті. Retrieved from <https://uin.gov.ua/informaciyi-materialy/zhurnalistam/pamyati-koryukivskoyi-tragediyi-naybilshoyi-karalnoyi-operaciyi-nacystiv-u-yevropi-berezen-1943-roku>

17. *Пам'ять жертв Корюківської трагедії вианували на Чернігівщині* (2017, 2 березня). Ukrinform. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-regions/2185553-pamat-zertv-korukivskoi-tragedii-vsanuvali-na-cernigivsinii.html>

18. Попудренко М.М. (1949). *Щоденник*. К. : Державне видавництво політичної літератури. 154 с.

19. *Признали бульдозеры: в РФ угрожают снести мемориал расстрелянным польским офицерам в Катыни*. (2022, 15 апреля). Новое время. Retrieved from <https://bit.ly/37nokZs>

20. *Про вианування пам'яті жертв Корюківської трагедії під час Другої світової війни* (2011, 21 жовтня). Постанова Верховної Ради України. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3965-17#Text>

21. *Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії* (2011, 22 вересня). Указ Президента України № 925/2011. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/925/2011#Text>

22. *Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії*. (2012, 25 квітня). Розпорядження Кабінет Міністрів України № 235-р. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2012-%D1%80#Text>

23. *Про Заяву Верховної Ради України "Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні"* (2022, 14 квітня). Постанова Верховної Ради України № 2188-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>

24. Резниченко Г.И., отв. ред. (1999). *Пленники необъявленной войны*. Документы и материалы / Лебедева Н., Петросова Н., Вошинский Б., Матерский В. М. : Международный фонд «Демократия», 1999. 608 с.

25. Салтан О. (2015). Аналіз факту партизанської фальсифікації причин Корюківської трагедії 1943 року. *Сіверянський літопис*. № 5. С. 39, 45, 46.

26. Федоров О., гол. редкол. (1987). *Вінок безсмертя: Книга-меморіал*. К. : Видавництво політичної літератури України. 578 с.

27. Федоров О.Ф. (1981). *Підпільний обком діє*. Літ. запис Є. Босняцького; пер. з рос. А. Шияна. К. : Політвидав України. 831 с.

28. *Хронологический справочник о временной оккупации немецко-фашистскими захватчиками населенных пунктов Черниговской области и освобождение их Красной Армией (1941–1943 гг.)*. (1947). Чернигов : Деснянская правда. 330 с.

References (transliterated)

1. 1377 zazyvo spalenykh. Dokumentalniy film. (2009). Ofytsiyniy sait telekanalu “Inter”. Retrieved from <http://podrobnosti.ua/631433-1377-spalenih-zazhivo.html>

2. Butko S. (2021). Koriukivska trahediia 1943 roku: anatomiiia zlochynu. Ofytsiyniy sait Instytutu natsionalnoi pamiatii. Retrieved from <https://uin.gov.ua/informaciyi-materialy/statti/koryukivska-tragediya-1943-roku-anatomiya-zlochynu>

3. Viedienieiev Dm. (2013, 1 bereznia). Koriukivka. Imena natsystskykh kativ staiut vidomi. Istorychna pravda. Retrieved from <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/1/115268/>

4. Hohun A. (2012). Stalynskye kommandos. Ukraynskye partyzanskye formirovaniya, 1941–1944. 2-e yzd., yspr. y dop. Moskva : Rossyiskaia polytycheskaia entsyklopedyia (ROSSPЭN). 527 s.

5. Y pomnyt myr spasenniy... (2013, 4 marta). Ofytsyalnyi portal Chernyhova. Retrieved from https://www.gorod.cn.ua/blogs/Vatt_18767.html

6. Ystoryia Velykoi Otechestvennoi voyny Sovetskoho Soiuza 1941–1945 hh. : V 6-ty tomakh. (1960–1965) Moskva : Voenyzdat, 1960–1965.

7. Kahanova I.Ya., red. (2013). Koriukivska trahediia: naimasovishyi zlochin hitlerivtsiv. Berezen 1943 r. : bibliohraf. pokazhchik. Chernihiv. 27 s.

8. Klokov V.I., hol. redkol. (1977). Istoriiia Ukrainskoi RSR : U 8 t., 10 kn. K. : Naukova dumka, 1977. T. 7: Ukrainka RSR u Velykii Vitchyznianiі viini Radianskoho Soiuзу (1941–1945). 146 s.

9. Koriukivka: vidrozdheni z popelu. Dokumentalniy film. (2012). Ofytsiyniy sait Vseukrainskoi hromadskoi orhanizatsii «Soiuz «Narodna pamiat». Retrieved from <https://unm.org.ua/uk/koryukivka-vidrozdheni-z-popelu>

10. Koriukivska trahediia. (2011). Dokumentalna teleperedacha Chernihivskoi oblasnoi derzhavnoi teleradiokompanii «Siver-Tsentr». Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=N_jcZ3tDsXw\

11. Koriukivska trahediia. Zlochin proty liudianosti. Dokumentalniy film. (2013). Ofytsiyniy sait Natsionalnoi telekompanii Ukrainy. Retrieved from <https://tv.suspilne.media/video/6001>

12. Koriukovskaia trahediia: prestuplenye natsystov pry molchalivom sohlasyi sovetskykh partyzan. Dokumentalniy film. (2021). Ofytsyalnyi sait 24 kanala. Retrieved from https://24tv.ua/ru/korjukovskaja-tragedija-istorija-fakty-cto-srochnye-novosti_n1554028

13. Lehasova L. (2010). Spaleni sela (1941–1943 rr.): ukrainskyi vymir trahedii. In: *Storinky voiennoi istorii*

України : зб. statei. К. : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, Vyp. 13. S. 154–170.

14. Medvedev: vyna Stalyna v Katynskom rasstrele neosporyma (2010, 6 dekabria). Ofytsyalnyi sait medyahruppy RBK. Retrieved from

<https://www.rbc.ru/society/06/12/2010/5703e1199a79473c0df17bfa>

15. O zaiavleny Hosudarstvennoi Dumy Federalnogo Sobranya Rossyiskoi Federatsyy "O Katynskoi trahedy u ee zhertvakh" (2010, 26 noiabria). Postanovlenye Hosudarstvennoi Dumy Federalnogo Sobranya Rossyiskoi Federatsyy. # 4504-5 HD. Moskva. Ofytsyalnyi ynternet-portal pravovoi ynformatsy. Retrieved from http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&link_id=0&nd=102143155&intelsearch=&firstDoc=1&lastDoc=1

16. Pamiati Koriukivskoi trahedii – naibilshoi karalnoi operatsii natsystiv u Yevropi (berezen 1943 roku) (2015, 24 liutoho). Ofitsiyni sait Instytutu natsionalnoi pamiati. Retrieved from <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/pamyati-koryukivskoyi-tragediyi-naybilshoyi-karalnoyi-operatsiyi-nacystiv-u-yevropi-berezen-1943-roku>

17. Pamiat zhertv Koriukivskoi trahedii vshanuvaly na Chernihivshchyni (2017, 2 bereznia). Ukrinform. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-regions/2185553-pamat-zertv-korukivskoi-tragedii-vsanuvani-na-cernigivsini.html>

18. Popudrenko M.M. (1949). Shchodennyk. K. : Derzhavne vydavnytstvo politychnoi literatury. 154 s.

19. Pryhnaly buldozery: v RF uhrozhaiut snesty memoryal rasstreliaannym polskym ofyteram v Katyni. (2022, 15 aprelia). Novoe vremia. Retrieved from <https://bit.ly/37nokZs>

20. Pro vshanuvannia pamiati zhertv Koriukivskoi trahedii pid chas Druhoi svitovoi viiny (2011, 21 zhovtnia). Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3965-17#Text>

21. Pro zakhody u zviazku z 70-my rokovynamy Koriukivskoi trahedii (2011, 22 veresnia). Ukaz Prezidenta Ukrainy # 925/2011. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/925/2011#Text>

22. Pro zakhody u zviazku z 70-my rokovynamy Koriukivskoi trahedii. (2012, 25 kvitnia). Rozporiadzhennia Kabinet Ministriv Ukrainy # 235-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2012-%D1%80#Text>

23. Pro Zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy "Pro vchynennia Rosiiskoiu Federatsiieiu henotsydu v Ukraini" (2022, 14 kvitnia). Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy # 2188-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>

24. Reznuchenko H.Y., otv. red. (1999). Plennyky neob'yalennoi voiny. Dokumenty u materyaly / Lebedeva N., Petrosova N., Voshchynskyi B., Materskyi V. M. : Mezhdunarodnyi fond «Demokratyia», 1999. 608 s.

25. Saltan O. (2015). Analiz faktu partyzanskoj falsyfikatsii prychny Koriukivskoi trahedii 1943 roku. Siverianskyi litopys. # 5. S. 39, 45, 46.

26. Fedorov O., hol. redkol. (1987). Vinok bezsmertia: Knyha-memorial. K. : Vydavnytstvo politychnoi literatury Ukrainy. 578 s.

27. Fedorov O.F. (1981). Pidpilnyi obkom diie. Lit. zapys Ye. Bosniatskoho; per. z ros. A. Shyiana. K. : Politydav Ukrainy. 831 s.

28. Khronolohycheskyi spravochnyk o vremennoi okkupatsyy nemetsko-fashystskymy zakhvatchykamy naseleennykh punktov Chernyhovskoi oblasti u osvobozhdenye ykh Krasnoi Armiei (1941–1943 hh.). (1947). Chernyshov : Desnianskaia pravda. 330 s.

Надійшла (received) 01.09.2022

Відомості про авторів / About the Authors

Мотенко Ярослав Володимирович (Yaroslav Motenko) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культурології та історії науки; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5983-2432>;

Шишкіна Євгенія Костянтинівна (Evgenia Shishkina) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культурології та історії науки; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8599-5518>